

Oliva, Martin

Paralipomena k lengyelskému osídlení Krumlovského lesa

Studia archaeologica Brunensia. 2014, vol. 19, iss. 1, pp. [45]-65

ISSN 1805-918X (print); ISSN 2336-4505 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/129971>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MARTIN OLIVA

PARALIPOMENA K LENGYELSKÉMU OSÍDLENÍ KRUMLOVSKÉHO LESA

V průběhu dlouholetého výzkumu pravěkých těžebních areálů v Krumlovském lese jsme nashromáždili řadu poznatků také o zdejším mladoneolitickém osídlení. Nejdůležitější z těchto osad se nachází v trati Na Kocourkách u Jezeřan-Maršovic a jako jedinou ji lze datovat přesněji, a to do fázi MMK Ic a IIb. Na sídlišti staršího stupně MMK u Nových Bránic se podařilo rozpoznat nepochybné vegetační příznaky rondelu. Osídlení mladšího stupně kultury s MMK bylo zjištěno zejména na plochých hřbítcích a plošinách přiléhajících k východnímu okraji zalesněné vrchoviny Krumlovského lesa. Rozptýlené nálezy lengyelských střepů a broušené industrie ve vyšších partiích Krumlovského lesa, tzn. v polohách vzdálených od tehdejších polí, souvisejí nejspíš s přechodnými pobyty u areálů pravěké těžby rohovce. Osady s vyspělejší technologií výroby (Maršovice – Na Kocourkách, Moravský Krumlov – Vysoká Hora) vynikají polohou na dominantním, nebo alespoň zdaleka viditelném návrší.

neolit – lengyelská kultura – rondel – Krumlovský les – jižní Morava – jurský rohovec – štípaná industrie

Paralipomena on the Lengyel settlement in the Krumlovský les area. Over the many years of research on prehistoric mining areas in Krumlovský les we have also accumulated a large amount of knowledge on Late Neolithic habitation in this region. The most important settlement is situated on the tract of land known as “Na Kocourkách” near Jezeřany-Maršovice and this locality is the only one which can be dated more exactly, specifically to the Ic and IIb phases of the Moravian Painted Ware Culture (MPWC). Indisputable crop marks of a circular enclosure were identified at an early MPWC settlement at Nové Bránice. Traces of the late MPWC settlement were mainly identified on flat ridges and platforms adjacent to the eastern edge of the wooded uplands of Krumlovský les. Scattered finds of Lengyel pottery shards and polished lithics in higher parts of Krumlovský les – that is, in places far away from the then fields – are most probably associated with temporary habitation sites in the neighbourhood of prehistoric chert mining areas. Settlements with more advanced manufacturing technology (Maršovice – “Na Kocourkách”, Moravský Krumlov – “Vysoká Hora”) are always situated on a dominant or at least clearly visible hill.

Neolithic – Lengyel Culture – circular enclosure – Krumlovský les – south Moravia – Jurassic chert – chipped stone industry

1. Úvod

V průběhu dlouholetého výzkumu pravěkých těžebních areálů v Krumlovském lese jsme nashromáždili řadu poznatků také o zdejším mladoneolitickém osídlení. Jakkoli jde o poznatky skrovné a vzdálené mému badatelskému zaměření, skýtají příležitost přispět k významnému životnímu výročí prof. Vladimíra Podborského několika střípky z tématu, který mu byl v jeho profesionálním životě snad nejbližší.

Krumlovský les tvoří spolu s jižnějším Bohutickým lesem „Leskounskou vrchovinu“, tvořící součást jihovýchodní hranice českého masívu vůči Dyjskosvrateckému úvalu (*Czudek 1972*). Ze severu Krumlovský les lemuje řeka Jihlava, ze západu jižní část Boskovické brázdy. Masív vrcholí ve své střední části kótou Stavení (415 m) při silnici z Moravského Krumlova do Jezeřan-Maršovic, k severu z něj vybíhá poloha Réna (319 m), k jihu výrazný kopec Leskoun (388 m) s pravěkými hradisky. V současné době je Krumlovský les velmi suchý, zcela bez stabilních vodotečí a studánek, dříve však z něj vytékaly četné potůčky.

Z geologického hlediska tvoří Krumlovský les součást starohorních granodioritových vyvřelin brněnského batolitu. Zejména na východních úbočích a v bývalém údolí Rokytne jižně od Rény na granodiority nasedají miocenní písky s redeponovanými jurskými rohovci. Na písky, příp. na hlinité zvětraliny a písčitohlinitá eluvia nasedají spráše s mnoha fosilními půdami, které na východním svahu ještě v nadmořské výšce okolo 320 m dosahují mocnosti min. 7 m.

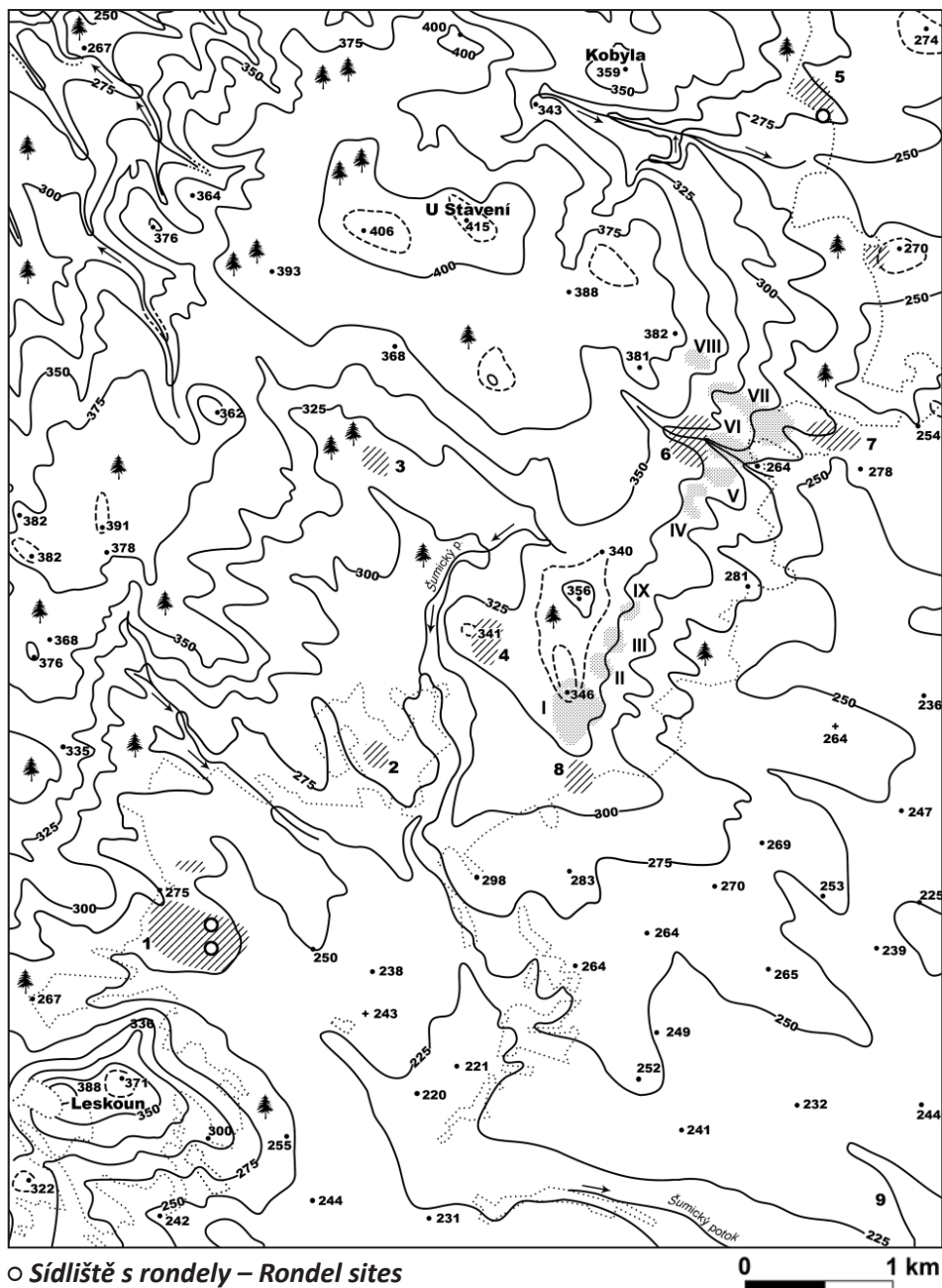
Jak ukázaly antrakologické rozborů (*Čulíková 2010*), převládaly v této krajině nejméně od sklonku atlantiku do konce subboreálu duby. Dub je totiž jedinou zastoupenou dřevinou v 25 z 28 determinovaných vzorků z těžebních šachet.

2. Lokality mladšího lengyelu

Osídlení mladšího stupně lengyelské kultury neboli nemalovaného období kultury s moravskou malovanou keramikou (MMK) bylo zjištěno zejména na plochých hřbítcích a plošinách přiléhajících k východnímu okraji zalesněné vrchoviny Krumlovského lesa (obr. 1).

2.1. Maršovice – Na Kocourkách

Nejdůležitější z těchto osad se nachází v trati Na Kocourkách na terénním výběžku nad periodickým potokem u Maršovic (*Rakovský 1985; Košťářík et al. 1984* a současné víceoborové studium pod vedením M. Kuči; o štípané industrii *Přichystal – Svoboda 1997; Oliva 2001*). Tato lokalita je jediná, již lze na podkladě keramiky datovat přesněji, a to do fází MMK Ic a I Ib. Není mi žel známo, ke které fázi patřila jáma, v jejímž bočním, přibližně k východu orientovaném výklenku ležela lebka tura na depotu okrového barviva. Zmínku o této nepo-

Obr. 1. Lengyelská sídliště a pravěké těžební okrsky (I–IX) v Krumlovském lese. 1. Vedrovice (osada a dva rondely); 2. Vedrovice – Vanecka (jámy s okrem); 3. Moravský Krumlov – Dlouhá louka; 4. Moravský Krumlov – Vysoká hora; 4. Nové Bránice – V Končinách; 5. Nové Bránice B; 6. Moravský Krumlov – stopy sídliště MMK nad revírem V; 7. Jezeřany-Maršovice – Na Kocourkách; 8. Moravský Krumlov – polykulturní sídliště u revíru I. Tečkovaná linie – hranice lesa.

Obr. 2. Porostové příznaky rondelu na sídlišti staršího stupně MMK u Nových Bránic. Letecké foto 2009 (podle www.mapy.cz).

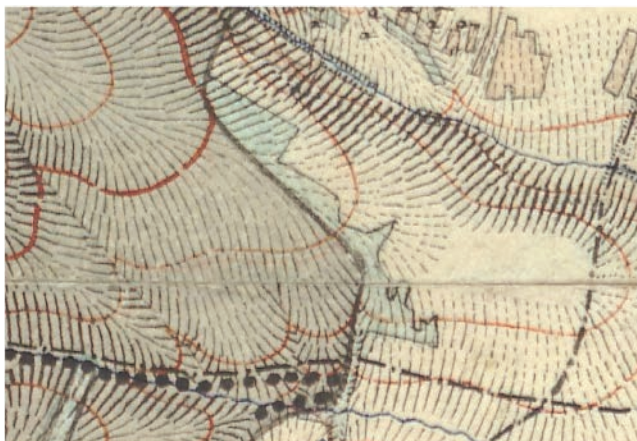
chybně rituální struktura se mi v závěrečné práci I. Rakovského (1985) nepodařilo najít.

Na rozdíl od prvního příspěvku o lengyelském osídlení oblasti (Oliva 2001) se nyní budu věnovat pouze lokalitám mladšího stupně MMK, ovšem s jednou výjimkou.

2.2. Nové Bránice

Sídliště staršího stupně MMK u Nových Bránic, publikované v právě citované práci, uvádím znovu proto, že na letecké fotografii z roku 2009 se zde podařilo rozpoznat nepochybné vegetační příznaky rondelu (obr. 2). Jeho průměr lze odměřením ze snímku stanovit zhruba na 115 m. Na jiných záběrech se tento útvar neprojevil. Tři až čtyři nepravidelné skvrny na jeho vnější straně, z nichž dva nejvýraznější leží směrem na sever, mohou signalizovat velké jámy či hliníky. Jižní část příkopu mizí v lese. Střed útvaru leží na souřadnicích S-JTSK: $x = 1173868$, $y = 613414$. Osada měla velmi příhodnou polohu na vyvýšenině mezi dvěma potůčky, které sice dnes již neexistují, ale jsou patrné na mapě 1:25 000 z tzv. třetího vojenského mapování (obr. 3). Kromě zlomků běžné keramiky (Oliva 2001, obr. 7: 4; 12: 6–9) vedl k zařazení popisované lokality do staršího stupně MMK nález části hýždí velké ženské plastiky střelického či maloměřického typu (obr. 4). Nově objevený kruhový příkop toto datování potvrzuje, i když ojedinělá srpová čepel trapézového tvaru se šikmým leskem (Oliva 2001, obr. 16: 9) dovoluje uvažovat o jistém osídlení ještě v mladším stupni uvedené kultury¹. Může však jít i o artefakt ztracený při polních pracích mimo osadu.

¹ Již F. Vildomec (1929, 35) pokládal za nejvýznačnější rys mladšího stupně MMK v oblasti

Obr. 3. Návrší se sídlištěm staršího stupně MMK u Nových Bránic na mapě 3. vojenského mapování z let 1876–1878 (list 4357-3, podle <http://oldmaps.geolab.cz>).

2.3. *Nové Bránice – U Chajdy*

Při zakládání lesní školky jižně od někdejší hájovny Chajda (*Frauenhof*) nasbíral A. Otta kamennou industrii a řadu zlomků keramiky, zařaditelných do mladšího stupně MMK (*Oliva 2001, 203*).

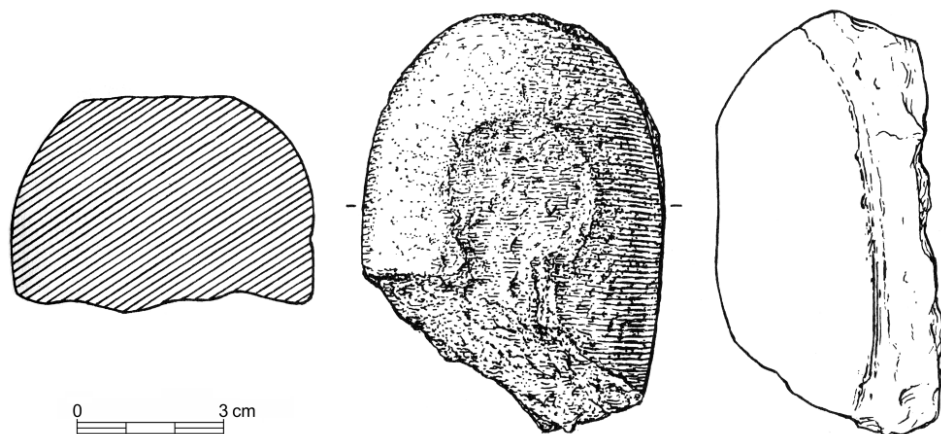
2.4. *Vedrovice – Široká u lesa a Za dvorem*

Kromě dvou rondelů (*Humpolová – Ondruš 1999*) se na této klasické neolitické lokalitě objevují i jiné objekty MMK, z nichž jáma 141 obsahovala kostrový hrob a štípanou industrii dílenského rázu (*Oliva 2001, 198–199*).

2.5. *Vedrovice – Vanecka*

Lokalita se nachází na plošině severovýchodně od Vedrovic v nadmořské výšce 282 m, východně od polní cesty k hájence Vérovec, v místě paleolitického sídliště Vedrovice Ia. V roce 1992 jsme při výzkumu zmíněné lokality aurignacienu a středního paleolitu narazili ve čtvercích 21–22/U na pravěkou jámu. Obsahovala značné množství mazanice, i s otisky prutů, několik velkých kusů

štípané industrie „pazourkové nožky s obloučnatým hřbetem“, jež souvisejí se srpovými segmenty delších trapézovitých tvarů (srov. *Oliva 1990, obr. 5*). Morfologická změna srpových segmentů v průběhu MMK (*Kazdová 1983*) proběhla z funkčního hlediska jistě nezávisle na změnách morfologie a dekoru nádob, a proto skýtá nezávislou podporu (*independent evidence*) platnosti modelu periodizace na základě keramiky.

Obr. 4. Hýždě ženské plastiky ze sídliště staršího stupně MMK u Nových Bránic. Kresba B. Ludikovská.

zrnotěrek, skrovnou štípanou industrii a jen minimální množství keramiky. Dle jazýčkovitého výčnělku na jednom střepe by dle tehdejšího názoru P. Košťáka mohla patřit do pozdnělengyelské či jordanovské kultury. Několik desítek metrů jihozápadně odtud se při zarovnávání úvozu v roce 1973 objevily okrové skvrny, v jejichž prostoru V. Ondruš prozkoumal dílny na výrobu červeného barviva, zařaditelné na základě keramiky rovněž do mladšího stupně MMK. Publikace této ojedinělé lokality je v přípravě.

2.6. Moravský Krumlov (Rakšice) – Dlouhá Louka

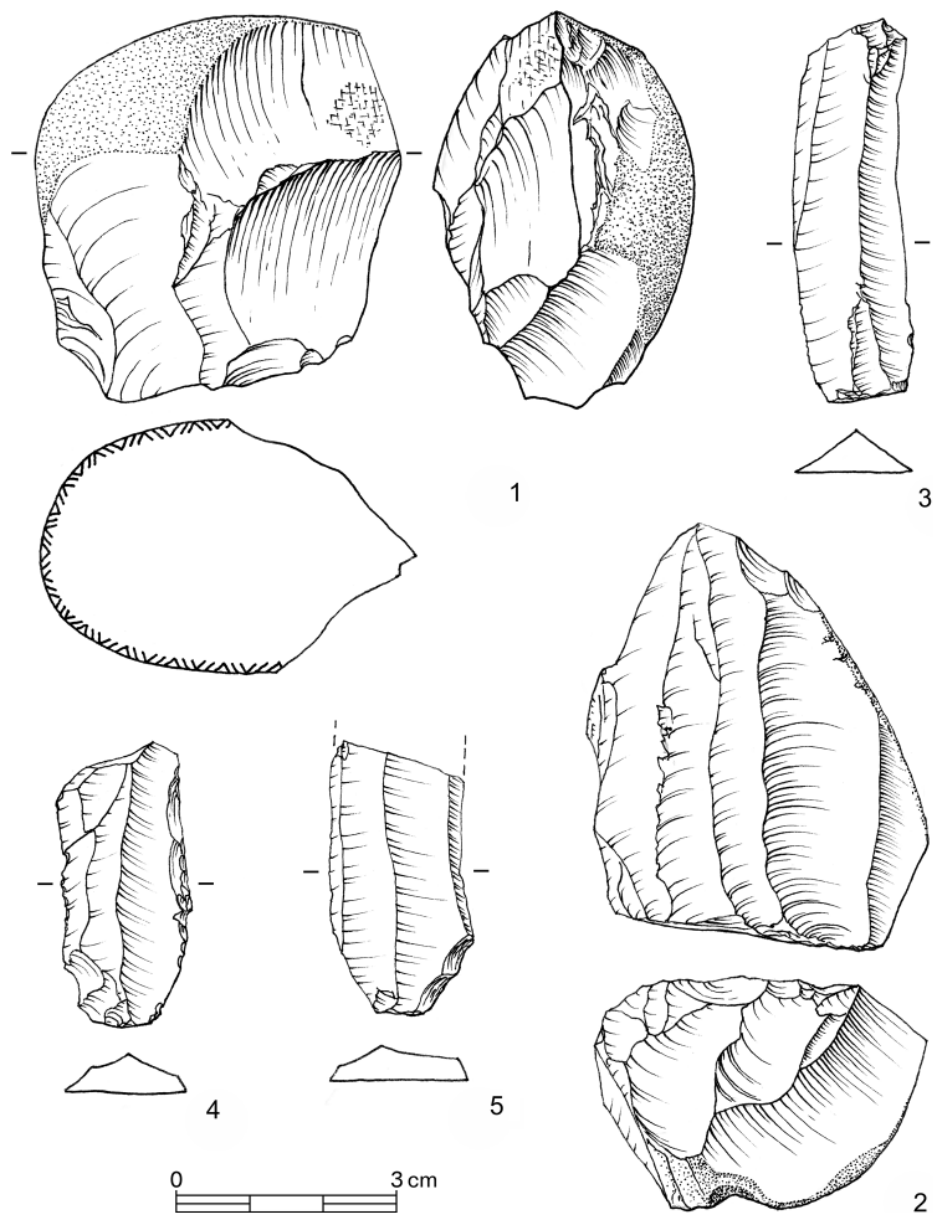
Lokalita leží na mírném jihozápadním svahu v nadmořské výšce 315 m nad bývalým potůčkem, na němž byl právě v těchto místech zřízen rybník, dnes většinou vyschlý (obr. 5). Jde o občas obdělávanou paseku v lese, nacházející se 2,4 km SSV od vedrovického kostela, velmi hluboko v dnešním Krumlovském lese. Nálezy, pocházející asi z pěti sběrů, lze sbírat v okruhu asi 80 m po obou stranách aleje, lemující spádnicovou cestu. Lokalitu objevili M. Oliva a Z. Měchurová 27. července 2000, ale nezávisle zde též sbírala jistá rodina z Maršovic. Všechny nálezy jsou zahrnuty v tomto článku. Keramické střepy jsou značně omlété, vesměs bez povrchové jemnější vrstvy. Takový zčásti druhotně hrubý povrch s obnaženým ostřivem má 142 z celkového počtu 228 střepů. Tenkostěnná keramika zastoupena není. Z výdutí pochází 182 zlomků, z okrajů 13, ze dna 10, k tomu přistupuje pět uch (z toho dvě celá rohatá), tři výčnělky a dva střepy z rozhraní plecí a výdutě, jak je zřejmé z rýhy na vnitřní straně. Jeden střep z výdutě je zdoben dvěma horizontálními rýhami. Do mladšího stupně MMK řadí tento soubor zejména plochý terčovitý výčnělek.

Nejpočetnější složkou inventáře je štípaná industrie (tab. 1). Mezi 210 kusy je 161 rohovce typu Krumlovský les (dále RKL), variety I, 47 RKL II a 2 křemeny. Jádra se vyznačují poměrně početným zastoupením počátkových kusů, i když celkově nepřevažují nad exempláři vytěženými a zlomkovitými, mezi nimiž ty první převažují. Úpravy na netěžených jádrech (Ia) sestávají z připravené přední a zadní hrany a z kusu kubického tvaru. Čepelová jádra jsou vesměs jednopodstavová (6 ks; obr. 6: 2), dvě jádra vykazují dvě těžní plochy, orientované na protilehlých stranách protiběžně. Obě dvoupodstavová jádra jsou zřejmě výsledkem až konečného stadia redukce, protože jsou technicky nekvalitní a dosti vytěžená. Nekvalitní jsou rovněž úštěpy, namnoze tlustých tvarů, souvisejících spíše s různými úpravami jader než se získáváním užitečných polotovarů. Na rozdíl od mladolengyelských inventářů z těžních polí (*Oliva 2010, 217, graf 9*) však počet úštěpů narůstá s pokročilostí redukce jader, tj. přibývá jich spolu s ubýváním zbytků kůry na dorsální ploše. Retuše se kupodivu vyskytují na semikortikálních úštěpech více než na úštěpech bez kůry nebo na čepelích, jichž je relativně málo (tab. 1; obr. 6: 3–5; 7: 9). Čepelový polotovar má totiž pouze vrub (obr. 7: 8) a srpová čepel trapézového tvaru s šikmým leskem (obr. 7: 10). Kromě kombinace příčné retuše s širokým vrubem (obr. 7: 11) se vyskytlo už jen několik jiných vrubů a hrubých zoubků, v jednom případě s ostřím v podobě odštěpovače (obr. 7: 8). Kupodivu zcela chybí škrabadla.

Broušenou industrii tvoří tři ploché sekerky s fazetou na boku ze zelené želešické břidlice a přelomený sekeromlat bez ostří a s otlučeným týlem. Je vyroben z dioritu až dioritového porfyritu, který se vyskytuje v brněnském batolitu. Zlomkem sekeromlatu je patrně též fragment amfibolitu z moldanubika, tj. asi z koryta řeky Jihlavy či Oslavy. K ostatní kamenné industrii patří brousky, z nichž

Obr. 5. Pohled ze sídliště Moravský Krumlov – Dlouhá Louka na Vysokou Horu s jiným sídlištěm MMK.

Obr. 6. Štípaná industrie z lokality Moravský Krumlov – Dlouhá Louka. Kresby ŠI Tamara Janků.

dva jsou vyrobeny z velmi jemnozrnného slepence, resp. hrubozrnného pískovce z Boskovické brázdy, který je v neolitu typickou surovinou brousků (Přichystal 2009, 224). Dále je zastoupen muskovitický kvarcit z moldanubika a fragment

snad tříky z žilné horniny z brněnského batolitu. Zrnotěrky s výjimkou několika nevýrazných zlomků chybí, dosti hojně jsou oproti tomu zastoupeny tříky, resp. drtiče či otloukače (12 ks). Častou, možná alternativní funkcí těchto subsféroidních artefaktů jistě bylo i vybrušování mlecích ploch na zrnotěrkách. Místo jejich subjektivního dělení do zmíněných skupin uvedeme, že dvě jsou upraveny z celých kulatých valounů rohovce, tři z načatých jader, tři z jader ve stadiu těžby a dvě z vyčerpaných jader. Dva kusy z okrouhlých valounů křemene můžeme považovat za skutečné otloukače.

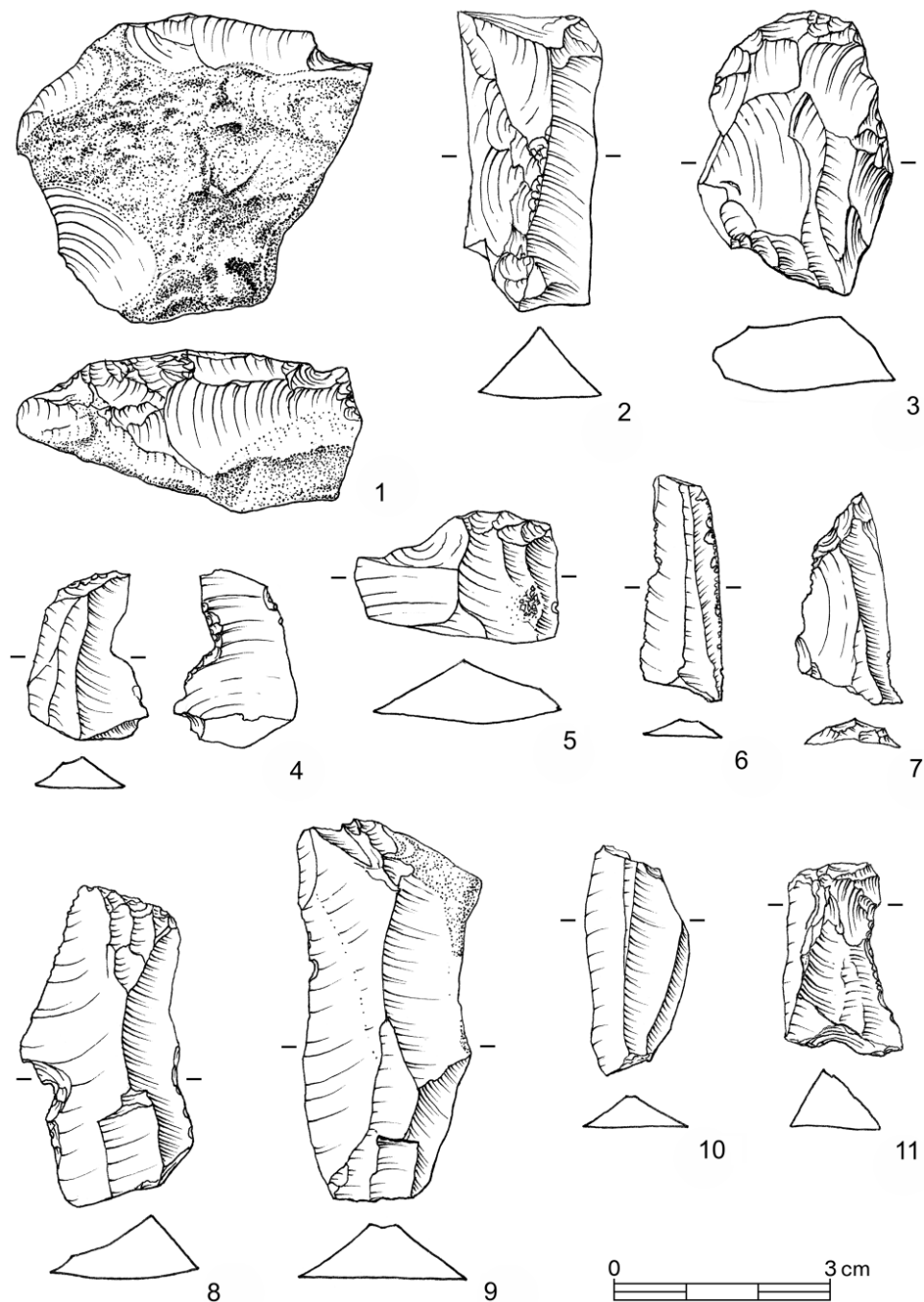
2.7. Moravský Krumlov (Rakšice) – Vysoká hora

Poměrně bohatá lokalita MMK na dominantním plochém návrší jihozápadně od kóty 341 v jihovýchodní části Krumlovského lesa je známa jen z povrchových sběrů, jejichž prvá část již byla publikována (*Oliva 2001*).

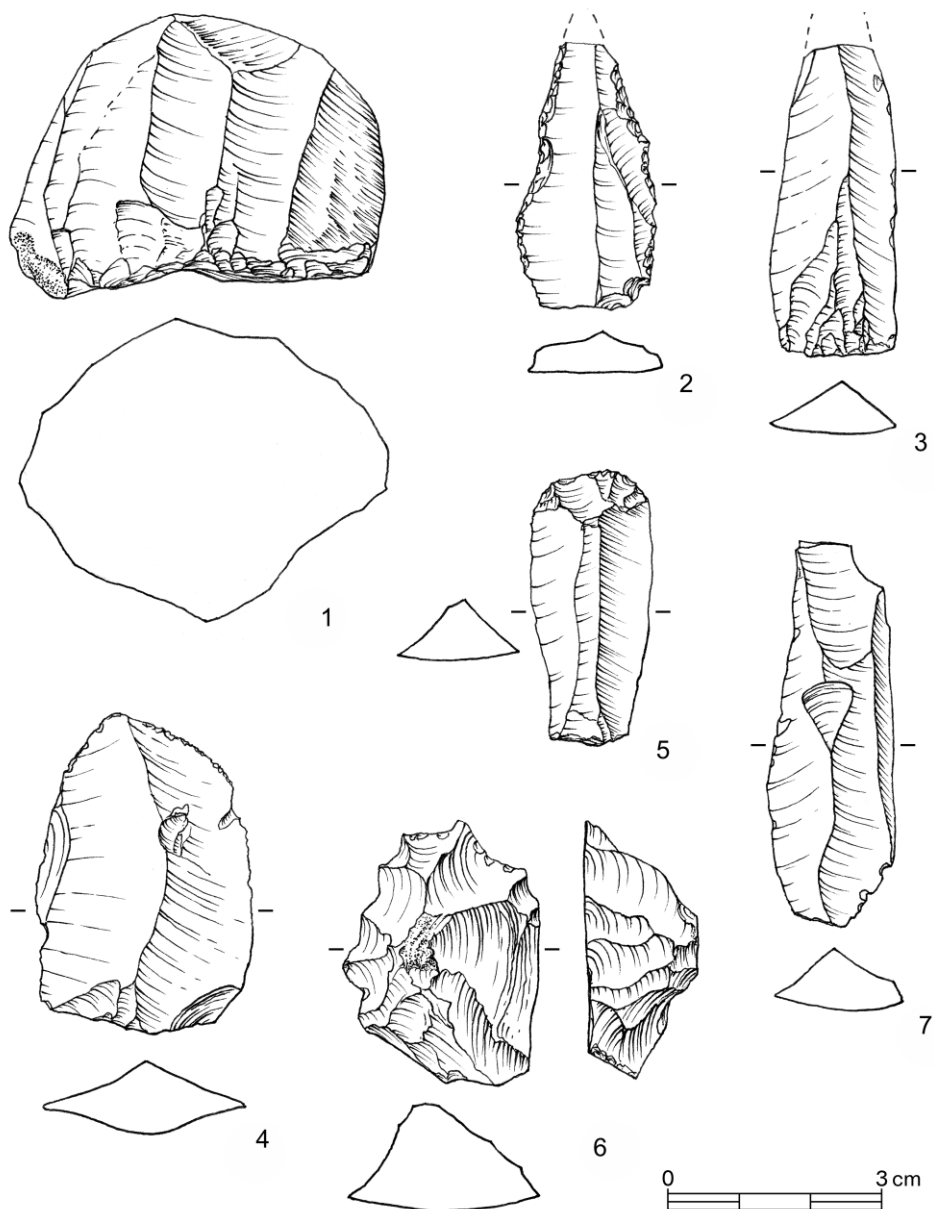
2.8. Moravský Krumlov (Rakšice) – Obory

Lokalita leží na plochém návrší asi 1 km JJV od nádraží Moravský Krumlov, v nadmořské výšce 320 m. Poloha je vlastně rozlehlým spočinem mezi svahy Krumlovského lesa na východě a mírnějším svahem k západu. Nejbližší drobná vodoteč se dnes nachází asi 400 m k jihovýchodu, v lesním údolí asi 1,5 km jižněji. Naleziště je známo amatérům, jejichž kolekce však nebyly předloženy, takže hodnocený soubor pochází z jediného našeho sběru. Z 26 střepů jich 19 pochází z výdutí, jedna z nich dle typické hmoty patří nepochybně LnK. Ostatní střepy (čtyři okraje, dvě dna, jeden výčnělek) patří spíše MMK, což potvrzuje jeden typicky hlazený okraj nádoby.

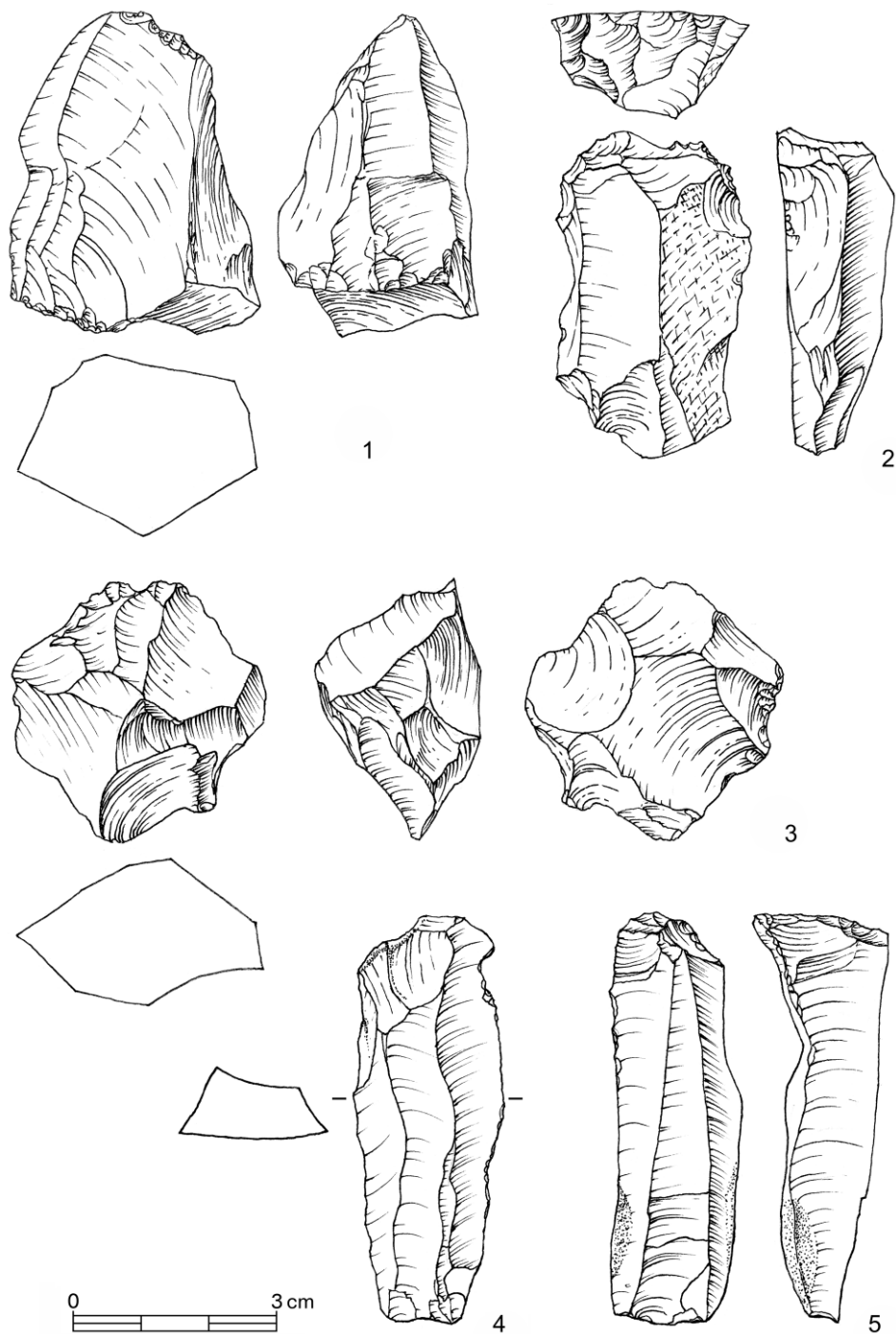
Vzhledem k možné starší příměsi upustíme od podrobnější charakteristiky štípané industrie. Její struktura je ostatně velmi podobná industrii z mladolengyelského sídliště na Dlouhé Louce: nad počátkovými jádry převažují jádra vytěžená; úštěpová a čepelová jsou v rovnováze. Čepelová jádra jsou rovněž nekvalitní, jedno z nich vykazuje rydlovitý tvar (obr. 7: 1), další tři jsou jednopodstavová. Jádra úštěpová nemají pravidelné tvary, jen jedno je subkubické. Nejvíce úštěpů je bez kůry, nejméně s celkovou kůrou, takže jejich frekvence opět narůstá s pokračující redukcí jader. Vyskytla se jen jedna vodící čepel (obr. 7: 2), také cílové čepele jsou vzácné, ale tentokrát častěji využívané na nástroje. Jsou z nich vytvořeny tři z pěti retušovaných tvarů, a to vrub (obr. 7: 9), distální zoubky (obr. 7: 5) a trapéz beze stop lesku (obr. 7: 7). Kromě škrabadla s postranní retuší (obr. 7: 3) se vyskytl ještě kortikální úštěp s vysokou strmou retuší hrany a gracilní čepelka s jemnými stopami opotřebení (obr. 7: 6). Převaha RKL I nad jemnější varietou RKL II je poněkud méně výrazná (46:19). Dva otloukače jsou z jader, jeden z valounu. Broušená industrie ve sběru chybí a její přítomnost na sídlišti dokládá jen omletý fragment zelené břidlice z Želešic.

Obr. 7. Štípaná industrie z lokalit Moravský Krumlov – Obory (1–7) a Dlouhá Louka (8–11).

Obr. 8. Štípaná industrie z lesa nad revíry V a VI (1–4) a z pozdněleňgylského sídliště pod Holým kopcem u Budkovic (5–7).

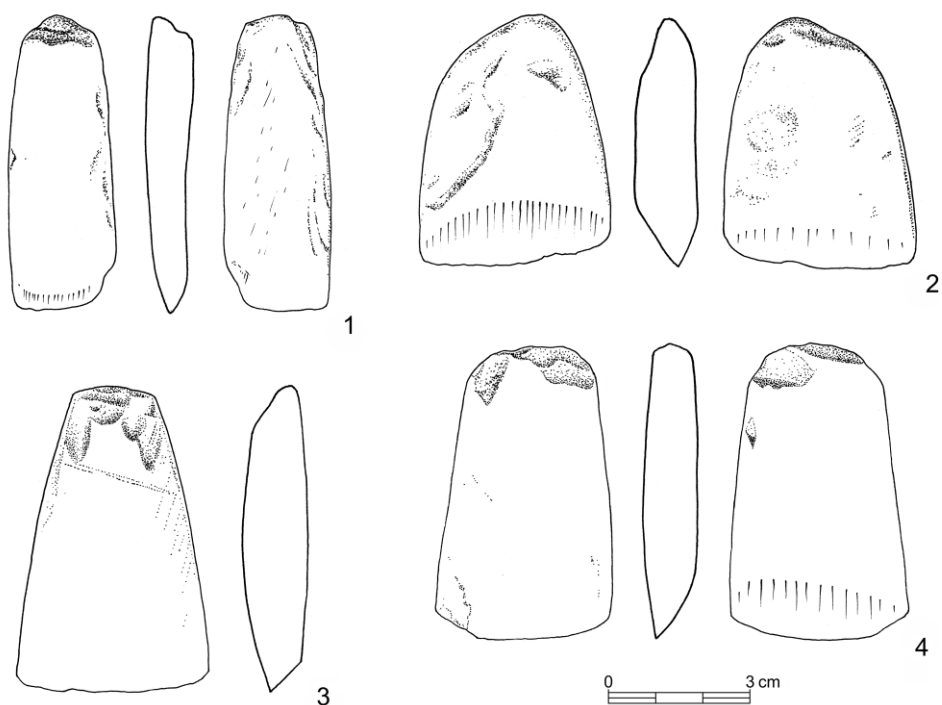
Obr. 9. Štípaná industrie z pozdnělengyelského sídliště pod Holým kopcem u Budkovic.

2.9. Moravský Krumlov (Rakšice) – okolí těžebního revíru I

Na plošině a velmi mírném jihovýchodním svahu jižně od revíru I se nachází v nadmořské výšce 325–335 m polykulturní sídliště, patrně zejména občasnými nálezy v lesní cestě. V keramice je vedle střepu s vypíchanou výzdobou a zlomků mladobronzové keramiky zastoupena i lengyelská komponenta, např. část naběračky (obr. 14: 5) a drobná plochá sekerka ze zelené břidlice (obr. 10: 1). Širší trapézová sekerka s fazetovanými boky z jemnozrnného amfibolitu (obr. 10: 2) byla vyzdvížena ve vývratu asi 150 m JZZ od kóty 346 „U Kroužku“. Vedle ní leželo velké, čepelově načaté jádro z valounu RKL I o váze 1,06 kg. Fragmenty pozdnělengyelského hrnce (dle M. Šmída a Z. Čižmáře) se objevily v sondě II-3-4 nad plochým balvanem s vyrytým kroužkem v revíru III (*Oliva 2010, foto CX*).

2.10. Moravský Krumlov (Rakšice) – okolí těžebního revíru VI

Na plochem, mírně k JVV skloněném terénním výběžku jihozápadně od revíru V se v nadmořské výšce 320–330 m nachází rozptýlená ŠI sídlištního charakteru

Obr. 10. Ploché sekerky. 1, 2 – Moravský Krumlov – Krumlovský les u revíru I; 3, 4 – Budkovice – pod Holým kopcem. Kresby T. Janků.

Obr. 11. Budkovice – pod Holým kopcem. Nedovrtaný sekeromlat z amfibolitu. Foto O. Kroupa.

s ojedinělými střepy, patrně z mladšího stupně MMK. Převahou nekortikálních ústřpů, čepelí a těžných či vytěžených jader se soubor, jistě značně heterogenní, ostře odlišuje od dílenských souborů z okolí šachet v nižší části hřbítku. Jediné počátkové jádro se dvěma paralelními negativy vychází asi z tlustého ústřpu. Prvé čepelové jádro má plošně upravený bok, druhé vykazuje dvě těžní plochy protiběžně vedle sebe (obr. 8: 1). Čepel a hrotitý ústřp jeví stopy opotřebení (obr. 8: 3, 4), jediným nástrojem je pak přelomený vrták na čepeli (obr. 8: 2). Broušená industrie chybí.

Na vrcholu hřbítku severovýchodně nad skupinou mladolengyelských šachet v revíru VI (souřadnice S-JTSK: $x = 1175799$, $y = 614094$) našla Z. Nerudová horní část nádoby s nálevkovitě rozevřeným hrdlem (obr. 13). Dle M. Šmída se jedná o torzo jedné z mladších variet tulipánovitého poháru, které jsou na Moravě dosud velmi vzácné. Pokud bychom chtěli tento fragment přiřadit k lengyelskému okruhu, kterému patří řada šachet na přilehlém svahu, museli bychom uvažovat o asociaci až s dosud místně nedoloženou epilengyelskou fází. Je tedy otázkou, jestli zde časné eneolitická těžba přetrvávala až na práh staršího eneolitu, nebo zda ojedinělý tulipánovitý pohár reprezentuje samostatnou fázi osídlení.

2.11. Moravský Krumlov – U boudy

Roku 1993 objevil Jiří Janál při zalesňování paseky jihozápadně od Holého kopce sídliště kultury s MMK. Lokalita leží na severozápadním terénním výběžku východně od železnice v nadmořské výšce 301–309 m. 12 metrů pod stanicí protéká potůček, který ji odděluje od Holého kopce i od následující lokality, vzdálené asi

Obr. 12. Budkovice – pod Holým kopcem. Reutilizovaný fragment sekeromlatu. Foto O. Kroupa.

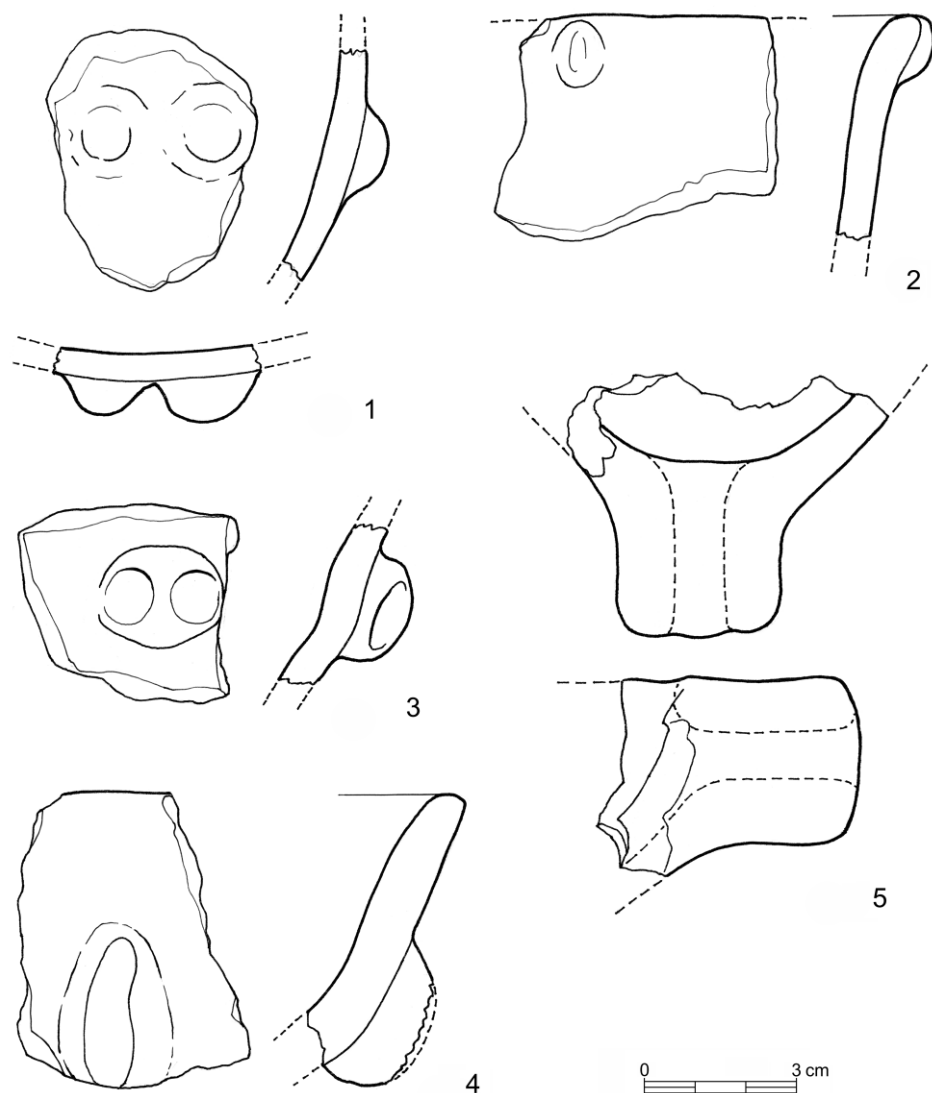

Obr. 13. Zlomek tulipánovitého pohárku nalezený nad východní částí revíru VI v Krumlovském lese. Foto O. Kroupa.

1 km. Několik sběrů poskytlo větší množství keramiky, zejména svisle perforované výčnělky, štípanou a broušenou industrii (Janál 1999).

2.12. Budkovice – pod Holým kopcem

Na orané pasece severozápadně pod návrším s kótou 376, na němž se nachází hradisko (Adam 2003) s nálezem depotu měděné sekerky a jehlice kultury zvoncovitých pohárů (Ondráček 1961, 150–151), se rozkládá sídliště mladšího stupně kultury s MMK. Lokalita leží na terénním výběžku od uvedené kóty v nadmořské výšce 300–320 m na severozápadním svahu východně od železnice. Zaujímá plochu

Obr. 14. Pozdnělengyelská keramika. 1–4 – Budkovice – pod Holým kopcem;
5 – Moravský Krumlov – Krumlovský les u revíru I. Kresby T. Janků.

asi 300×100 m, protaženou ve směru SZ-JV. Výběžek je z obou stran lemován drobnými přítoky Rokytné. Jde o poměrně bohaté povrchové naleziště, vysbíravané hlavně Mgr. Petrem Fialou (nyní muzeum v Modřicích) a záhy poté ohlášené (Salaš 2006). Většina nálezů se nachází v Archeologickém ústavu MZM, několik kusů broušené industrie je u Antonína Přichystala na PřF MU.

Na většině keramických zlomků není dochována jemnější povrchová vrstva. Mezi 50 střepy vykazují přibližně stejný podíl lomy s hmotou jemnější a s hrubším ostřivem, tenkostenná keramika chybí. Z výdutí pochází 16 zlomků, z okrajů devět, ze dna osm, dále se vyskytlo jedno rohaté ucho, jazykovitý výčnělek a dvojitý „gynekomorfní“ výčnělek (obr. 14: 1). Z hlediska periodizace jsou nejdůležitější dva střepy s výčnělky pod okrajem nádoby, typické pro mladší stupeň MMK (obr. 14: 2), a výčnělek typu soví hlavičky (obr. 14: 3).

	Mor. Krumlov – Dlouhá Louka			Budkovice – pod Holým kopcem		
	neret.	opotř.	nástroje	neret.	opotř.	nástroje
Ia surovina	x	x	x	x	x	x
Ib púlené valouny						
Ic zkoušky						
Σ	0	0	0	0	0	0
IIa jádro počátkové	I:9/478					
IIb jádro upravené	I:2/38 II:1/15					
IIc jádro disk./ploché				I:1/2		
IId jádro úštěpové	I:3/27 II:1/4			I:2/24 II:1/6		
IIE jádro čepelové	I:7/58 II:3/24			I:3/30 II:5/23		
IIf zbytky, zlomky jader	I:6/40 II:4/20			I:2/6 II:4/9		
Σ	I:27/641, II:9/63	0	0	I:8/62 II:10/38	0	0
IIIa úštěp kortikální	I:11/20 II:3/6			I:1/1		
IIIb úštěp semikortikální	I:18/42 II:9/16	I:1/1 II:1/1	I:3/18 II:2/2	I:4/3 II:3/2		
IIIc úštěp bez kůry	I:28/58 II:13/18		I:1/2	I:6/4 II:5/4		
IIId úštěp s paral. negativy	I:2/8 II:1/1					
IIIf vodicí hrana jádra		I:1/1	I:1/-	I:1/1		
Σ	I:59/128 II:26/41	I:2/2 II:1/1	I:5/20 II:2/2	I:12/9 II: 8/6		
IVa cílová čepel	I:20/4 II:2/1		I:2/-	I:2/1 II:3/1		
IVb cílová čepelka				I:2/-		
Σ	I:20/4, II:2/1	0	I:2/-	I: 4/1 II:3/1	0	0
Va tableta z podstavy	I:1/3	II:2/-		II: 1/1		
Vb odražený bok jádra	I:1/1			I: 1/2		
Vc odražená těžní plocha	I:2/8					
Vd sekundární vodicí hrana						
Σ	I:4/12	II:2/-	0	I:1/2 II:1/1	0	0
VI ventrálně ztenčený úštěp	0	0	0	0	0	0
VII odpad, zlomky	I:31/16 II:6/2		I:1/-	I:6/1	0	0
Σ celkem kusů	I:141 II:43	I:2 II:1	I:8 II:2	I:31 II:22	II:2	I:3 II:1
Σ celkem dkg	I:801 II:107	I:2 II:1	I:20 II:2	I:75 II:46	II:6	I:4 II:2
Σ % ks	93,4	1,5	5,1	89,8	3,4	6,8
Σ % dkg	97,3	0,3	2,4	91,0	4,5	4,5
otloukače z vyčerp. jader	2					
otloukače z těžných jader	3					
otloukače z načatých jader	3					
otloukače z celých valounů	2, 2 křemen			1/14		

Tab. 1. Přehled štípané industrie. Vysvětlivky: I – rohovec typu Krumlovský les I; II – rohovec typu Krumlovský les II; před lomítkem počet kusů, za lomítkem hmotnost v dkg.

Ve štípané industrii je převaha RKL I nad RKL II (33:25) méně výrazná než např. na Dlouhé louce (tab. 1). To může souviset s větší vzdáleností popisované lokality od těžních polí, na nichž se dobývala takřka výhradně varieta RKL I. Je zde také relativně vyšší zastoupení jader na úkor úštěpů a hlavně odpadu, což patrně odráží rozdíly mezi sběrateli. Více „spotřebitelský“ ráz lokality se odráží ve větším podílu jader čepelových, resp. neplochých s paralelní těžbou. Sedm z nich je jednopodstavových (obr. 9: 1), jedno nevýrazné snad se změněnou orientací, dvoupodstavové kusy chybí. Zvláštností je malé diskovité jádro (obr. 9: 3). Některé čepele jsou dosti kvalitní (obr. 8: 7) a prozrazují těžbu z půdorysně značně vyklenuté těžní plochy jádra (obr. 9: 4, 5).

Skrovně zastoupené retušované nástroje reprezentuje čepelové škrabadlo (obr. 8: 5), vyšší zoubkovaný škrabadlovitý tvar (obr. 9: 2), zoubkovaný artefakt kýlovitého tvaru na odražené hraně jádra (obr. 8: 6) a zoubkovaný úštěp.

Broušenou industrii tvoří především ploché sekerky s fazetovanými boky (4 celé; obr. 10: 3, 4; a 12 zlomků), dále tři zlomky sekeromlatů a jeden celý nedovrtaný (obr. 11) z amfibolitu. Na těchto náročných artefaktech lze demonstrovat snahu o využití kusů přelomených v otvoru, protože v týlu nedovrtaného tvaru je patrný okraj staršího provrtu, a na jiném zlomku je ostří příliš blízko k otvoru, takže asi šlo o reutilizovaný předmět s provrtem položeným původně více k týlu (obr. 12). Jeden ze dvou otloukačů byl upraven patrně z týlu sekeromlatu, druhý je z valounu RKL. Sekerky jsou s výjimkou největšího zlomeného exempláře (diorit, šířka 6,6 cm) vyrobeny z želešických zelených břidlic, sekeromlaty z dioritů typu Rokle (dva zlomky), zelené břidlice (jeden zlomek) a amfibolitu (nedovrtaný polotovar). Ze zelených břidlic jsou zastoupeny ještě další tři neurčitelné fragmenty, další je z amfibolitu.

3. Závěr

Rozptýlené nálezy lengyelských střepeň a broušené industrie ve vyšších partiích Krumlovského lesa, tzn. v polohách vzdálených od tehdejších polí, souvisejí nejspíš s přechodnými pobyty u areálů pravěké těžby rohovce. Nedostatek keramiky lze vysvětlit její menší rezistencí, zejména leží-li střepy na povrchu.

Malý počet čepelí oproti úštěpům (Dlouhá Louka, Vysoká Hora, Obory) je typický pro těžební a dílenské areály, ale na lokalitách sídlištního charakteru překvapuje, tím spíše, že vedle čepelové techniky se v této době žádná standardizovaná metoda získávání úštěpů nevyskytuje. Nedostatek čepelí byl na stanici MMK fáze IIB u Maršovic interpretován jako důsledek odnášení zdařilejších cílových polotovarů (*Přichystal – Svoboda 1997*), tam však technicky vyspělý ráz celé produkce, patrný hlavně z jader, dovoluje uvažovat o jisté specializaci. Na Dlouhé Louce jsou jádra nevýrazná a lokalitu jistě nelze označit za nějaké výrobní centrum. To ovšem znamená, že i obyvatelé osad s totožnou pozicí vůči zdrojům surovin, totiž v jejich bezprostřední blízkosti, se svým postojem k výrobě štípané industrie výrazně lišili. Mohlo to souviset s napojeností té které

osady na distribuční síť. S tím by mohla souviset i nezvyklá „zapadlost“ sídliště na Dlouhé louce v údolí hluboko v dnešním lese, na místě, kam bylo nutno projít dosti dlouhým údolím. Není možná náhodou, že právě osady s vyspělejší technologií výroby (Maršovice – Na Kocourkách, Moravský Krumlov – Vysoká Hora) vynikají polohou na dominantním, nebo alespoň zdaleka viditelném návrší. Ani tyto technologicky nejvyspělejší soubory však nedosahují dokonalosti čepelkové redukce jednopodstavových jader (patrně nepřímým úderem), která je příznačná pro mladolengyelské radiolaritové industrie z izolované sídelní enklávy ve Vlárském průmysku (Oliva 2012).

Poděkování. S otázkami typologie a chronologie keramiky jsem se obracel na Elišku Kazdovou a Miroslava Šmída, kteří mi ochotně vycházeli vstříc. Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK00009486202).

Literatura

- Adam, D. 2003: Hradisko (?) na Holém kopci u Budkovic, okres Brno-venkov, Vlastivědný věstník moravský LV/3, 301–303.
- Czudek, T. 1972: Geomorfologické členění ČSR. *Studia geographica* 23. Brno.
- Čulíková, V. 2010: Determinace dřevěných uhlíků. In: Oliva, M., *Pravěké hornictví v Krumlovském lese*. Brno, 401.
- Humpolová, A. – Ondruš, V. 1999: Vedrovice, okr. Znojmo. In: V. Podborský a kol., *Pravěká socio-kulturní architektura na Moravě*. Brno, 167–223.
- Janál, J. 1999: Nové archeologické nálezy z Moravského Krumlova (okr. Znojmo), *Informační zpravodaj sveromoravské pobočky ČAS*, prosinec 1999, 42–47.
- Kazdová, E. 1983: Příspěvek k neolitickým sklizňovým nástrojům, *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university E* 28, 161–168.
- Košťurík, P. – Rakovský, I. – Peške, L. – Přichystal, A. – Salaš, M. – Svoboda, J. 1984: Sídliště mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou v Jezeřanech-Maršovcích, *Archeologické rozhledy* 36, 378–410.
- Oliva, M. 1990: Štípaná industrie kultury s moravskou malovanou keramikou v jihozápadní části Moravy, *Acta Musei Moraviae* LXXV, 17–37.
- Oliva, M. 2001: Sídliště lidu s moravskou malovanou keramikou v okolí Krumlovského lesa a jejich štípané industrie. In: *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí, Mostkovice* 14. - 17. září 1999. *Pravěk Supplementum* 8. Brno, 197–231.
- Oliva, M. 2010: Pravěké hornictví v Krumlovském lese. Vznik a vývoj industriálně-sakrální krajiny na jižní Moravě. *Anthropos* 32 /N.S. 24/. Brno.
- Oliva, M. 2012: K otázkám radiolaritových industrií moravské strany Bílých Karpat, *Archeologické rozhledy* 64, 3–25.
- Ondráček, J. 1961: Příspěvky k poznání kultury zvoncovitých pohárů na Moravě, *Památky archeologické* LII, 149–157.
- Přichystal, A. 2009: Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy. Brno.
- Přichystal, A. – Svoboda, J. 1997: Výroba štípané industrie na sídlišti kultury s moravskou malovanou keramikou v Jezeřanech – Maršovcích, *Přehled výzkumů 1993–1994*, 15–25.

- Rakovský, I. 1985:* Morava na prahu eneolitu. Brno (rkp. kandidátské disertační práce, uložená na Archeologickém ústavu AV ČR v Brně).
- Salaš, M. 2006:* Ivančice (k. ú. Budkovice, okr. Brno-venkov). „Pod Holým kopcem“, Přehled výzkumů 47, 104.
- Vildomec, F. 1929:* O moravské neolithické keramice malované, Obzor praehistorický VII–VIII, 1928–1929, sep. 1–43.

PARALIPOMENA ON THE LENGYEL SETTLEMENT IN THE KRUMLOVSKÝ LES AREA

Over the many years of research on prehistoric mining areas in Krumlovský les (*Oliva 2010*) we have also accumulated a large amount of knowledge on Late Neolithic habitation in this area (fig. 1). The most important settlement is situated on the tract of land known as “Na Kocourkách” on a spur above a periodic creek near Maršovice (*Rakovský 1985; Košťurík et al. 1984; Přichystal – Svoboda 1997; Oliva 2001*). This locality is the only one which can be dated more precisely on the basis of pottery, specifically to phases MPWC (Moravian Painted Ware Culture) Ic and IIb. In contrast to the first treatise on Lengyel habitation in this area (*Oliva 2001*), we will consider, with one exception, only localities of the late MPWC. Indisputable crop marks of a roundel enclosure (fig. 2) were identified at an early MPWC settlement at Nové Bránice (*Oliva 2001*). Its diameter can be determined from the slide measuring about 115 m. Habitation traces of the late Moravian Painted Ware Culture were identified on flat ridges and platforms adjacent to the eastern edge of the wooded uplands of Krumlovský les. Scattered finds of Lengyel pottery shards and ground lithics found in higher parts of Krumlovský les – that is, in places far away from the former fields – are most probably associated with temporary habitation sites next to prehistoric chert mining areas. The lack of pottery may be caused not only by its lower resistance, especially when shards lie exposed on the surface, but also by the fact that pottery was not necessary for mining – people undoubtedly drank from easily portable leather bellows.

A small number of blades comparable to flakes (Moravský Krumlov – “Dlouhá Louka”, “Vysoká Hora” and “Obory”, Budkovice – “pod Holým kopcem”) is typical of mining and workshop areas, but surprising in settlement sites, especially when at that time no other standardised methods of lithic reduction than blade techniques were used. The lack of blades at the MPWC IIb site in Maršovice is interpreted to be a result of the carrying away of any better-knapped blanks (*Přichystal – Svoboda 1997*). However, the technical maturity of the entire production output, which is best visible on cores, allows some kind of specialisation to be taken into account. In “Dlouhá Louka” and Budkovice, cores are indistinct and the locality certainly cannot be considered a manufacturing centre. It may be so that in consequence of the poorly-mastered technique of blade production, all better pieces were carried away when the settlement was abandoned, and their fragments which were left in place were then missed by collectors. This, however, does not imply that inhabitants of settlements in the immediate neighbourhood of raw material deposits did not have a significantly different attitude to the manufacturing of chipped lithics. It may have been associated with how a particular settlement was involved in distribution networks, or with the presence of some elitist individuals who strived to build such trade contacts and supported, therefore, a specialised form of production. It may also be associated with the fact that, unusually, the settlements at “Dlouhá louka” and Budkovice are situated deep within the present-day forest. It may not be coincidental that settlements exhibiting better-developed production technology (Maršovice – “Na Kocourkách”, Moravský Krumlov–“Vysoká Hora”) stand out by their dominant location or are at least positioned at a clearly visible elevation. Yet even these technologically-most-developed assemblages do not reach the perfection of the bladelet reduction of unipolar cores (probably by indirect percussion), which is typical of Late Lengyel radiolarite industries from the isolated settlement enclave in the Vlára Pass (*Oliva 2012*).

Fig. 1. Lengyel settlements and prehistoric mining areas (I–IX) in Krumlovský les. 1. Vedrovice (settlement and two circular enclosures); 2. Vedrovice – “Vanecka” (pits with ochre); 3. Moravský Krumlov – “Dlouhá louka”; 4. Moravský Krumlov – “Vysoká Hora”; Nové Bránice – “V Končinách”; 5. Nové Bránice B; 6. Moravský Krumlov – traces of an MPWC settlement above mining area V; 7. Jezeřany-Maršovice – “Na Kocourkách”; 8. Moravský Krumlov – multicultural settlement near mining area I. Dotted line – forest border.

Fig. 2. Crop marks of a circular enclosure in an early MPWC settlement at Nové Bránice. Aerial photo 2009 (after www.mapy.cz).

Fig. 3. Hill with an early MPWC settlement at Nové Bránice on a map from the 3rd military survey from 1876 to 1878 (sheet 4357-3, after <http://oldmaps.geolab.cz>).

Fig. 4. Buttocks of a female figurine from the early MPWC settlement at Nové Bránice. Drawing by B. Ludikovská.

Fig. 5. A view from the settlement of Moravský Krumlov – “Dlouhá Louka” on the Vysoká Hora hill with another MPWC settlement.

Fig. 6. Chipped stone industry from the Moravský Krumlov – “Dlouhá Louka” site. Drawings of chipped lithics by T. Janků.

Fig. 7. Chipped stone industry from the Moravský Krumlov – “Obory” (1–7) and Moravský Krumlov– “Dlouhá Louka” (8–11) sites.

Fig. 8. Chipped stone industry from the forest above mining areas V and VI (1–4) and from a late Lengyel settlement at Budkovice – “pod Holým kopcem” (5–7).

Fig. 9. Chipped stone industry from a late Lengyel settlement at Budkovice – “pod Holým kopcem”.

Fig. 10. Flat axes. 1, 2 – Moravský Krumlov – Krumlovský les near mining area I; 3, 4 – Budkovice – “pod Holým kopcem”. Drawings by T. Janků.

Fig. 11. Budkovice – “pod Holým kopcem”. An amphibolite axe-hammer with unfinished shaft hole. Photo by O. Kroupa.

Fig. 12. Budkovice – “pod Holým kopcem”. Reutilised fragment of an axe-hammer. Photo by O. Kroupa.

Fig. 13. Fragment of a tulip-shaped beaker found above the eastern part of mining area VI in Krumlovský les. Photo by O. Kroupa.

Fig. 14. Late Lengyel pottery. 1–4 – Budkovice–“pod Holým kopcem”; 3 – Moravský Krumlov–Krumlovský les near mining area I. Drawings by T. Janků.

Tab. 1. Overview of chipped stone industry. Legend: I – Krumlovský les I chert; II – Krumlovský les II chert; before slash, the number of pieces; after slash, the weight in dkg.

Doc. PhDr. Martin Oliva, Ph.D., D.Sc.

Moravské zemské muzeum

Zelný trh 6

659 37 Brno

moliva@mzm.cz

